

6. Avchinnikova, H. (2023). Approaches to the analysis of metaphor as an instrument of linguistic knowledge. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 3 (25-03), 181–189.
7. Пастернак, Т.А. (2023). *Метафоричність у політичному дискурсі*. *Філологічні студії*, 28 (1), 140–145.
8. Чернова, Ю.В., & Алієва, Ф.С. (2022). *Особливості перекладу метафор (на прикладі українських перекладів романів Агати Крісті)*. *Вчені записки*, 1. Ч. 2, 125–129.
9. Шепель, Ю.О. (2022). *Структурні та методологічні підстави лінгвокогнітивних особливостей метафоричних моделей цільового шару «людина» в англійській мові*. *Вчені записки*, 3, 140–145.
10. International Corpus of English. URL: <http://ice-corpora.net/ice/index.html>.
11. Генеральний регіонально анотований корпус української мови. URL: www.uacorpora.org.
12. Овчаренко, Н.М. (2021). *Метафора і метафоризація: філософсько-антропологічний вимір*. Дис. докт. філософ. за спец. 033 філософія. Харків.

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.39>

ІМПЛІЦИТНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

IMPLICIT LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES BY NON-LINGUISTIC STUDENTS

Колесник Г.О.,

*orcid.org/0000-0003-1912-1649**старший викладач кафедри іноземних мов**Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття присвячена дослідженню особливої форми навчання, а саме імпліцитного навчання, в процесі вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей. Автор аналізує механізм застосування імпліцитного навчання з метою прискорення процесу оволодіння іноземною мовою для спеціальних цілей з її подальшим застосуванням в професійній діяльності. Сьогодні формат викладання і вивчення іноземної мови суттєво відрізняється від традиційних, коли основним методом був граматико-перекладний, спрямований на формування вмінь коректного перекладу технічної літератури. Сучасні фахівці змушені вступати в безпосередню комунікацію з носіями мови, що вимагає перегляду методів викладання іноземної мови для спеціальних цілей. Виходячи з цього, спираючись на роботи передових вітчизняних та зарубіжних педагогів та психолінгвістів, було проведено дослідження стосовно ефективності застосування імпліцитного навчання в процесі вивчення іноземної мови.

Також автор порівнює результати імпліцитного та експліцитного навчання. При експліцитному (явному) навчанні продуктивність пам'яті забезпечується складною обробкою інформації, що не діє при імпліцитному (неявному) навчанні. Імпліцитно набуті знання міцно закріплюються в пам'яті та рефлексивно відтворюються у разі потреби, на відміну від явних знань, які втрачаються з часом, або під впливом хвороб.

В статті наголошується, що для досягнення успіху велике значення має атмосфера процесу навчання. Викладач може спілкуватися з учнями іноземною мовою і за межами навчального часу, під час подорожей, екскурсій та під час приватного спілкування. Таким чином знання знаходять доступ до імпліцитної пам'яті, що у свою чергу полегшує експліцитний процес навчання.

Автор доходить висновків, що в умовах необхідності прискореного вивчення іноземної мови для спеціальних цілей, з якою сьогодні зіткнулися фахівці різних галузей, включаючи військову справу, імпліцитне навчання виявилось достатньо ефективним. Неявне навчання забезпечує ефективну комунікацію для здійснення екстралінгвістичної діяльності без навмисного заучування складних граматичних правил і абстрактного словникового запасу.

Ключові слова: імпліцитне навчання, експліцитне навчання, пам'ять, знання, граматики.

The article is devoted to the study of a special form of learning, namely implicit learning, in the process of learning a foreign language by students of non-linguistic specialties. The author analyzes the mechanism of implicit learning in order to accelerate the process of mastering a foreign language for special purposes with its further application in professional activities. Today, the format of teaching and learning a foreign language differs significantly from the traditional ones, when the main method was grammatical and translation, focused on developing the skills of correct translation of technical literature. Modern specialists have to communicate with native speakers, what requires a development of more effective methods of teaching a foreign language for special purposes. Therefore, based on the works of leading Ukrainian and foreign teachers and psycholinguists, a study was conducted on the effectiveness of implicit learning in the process of learning a foreign language.

The author also compares the results of implicit and explicit learning. In explicit learning, memory performance is ensured by complex information processing, which is not the case in implicit learning. Implicitly acquired knowledge is firmly fixed in the memory and reflexively reproduced when needed, unlike explicit knowledge that is lost over time or under the influence of illness.

The great importance of a relevant atmosphere of the learning process is emphasized in this paper. The teacher can speak a foreign language to students outside of class time, when travelling and in private conversation. In this way, knowledge gains access to implicit memory, which in turn facilitates the explicit learning process.

The author concludes that in the context of the need for accelerated learning of a foreign language for special purposes, which specialists in various fields, including the military, are facing today, implicit learning has proven to be quite effective. Implicit learning ensures effective communication for the implementation of extralinguistic activities without deliberately memorizing complex grammatical rules and abstract vocabulary.

Key words: implicit learning, explicit learning, memory, knowledge, grammar.

В умовах глобалізації вільне володіння іноземною мовою стає необхідною умовою співпраці із західними партнерами у всіх галузях діяльності, а перспективи сучасної людини безпосередньо залежать від якості мовної підготовки. Російсько-українська війна, яка завдала народу України найтяжчих страждань і випробувань, стрімко і докорінно змінила напрацьовані десятиріччями норми, вимоги, методи у різних сферах життєдіяльності. Війна сприяла підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови, володіння якою забезпечує можливість якісного проведення міжнародних навчань, розвитку технологій, відновленню промисловості для залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. Президент Володимир Зеленський пропонує парламенту офіційно закріпити статус англійської мови, як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні. З огляду на ці зміни, іншомовна освіта в Україні повинна забезпечити тих, хто навчається, максимально високим рівнем володіння іноземною мовою, що надасть можливість брати участь у міжнародних комунікаціях. Результати навчання передусім залежать від методики навчання іноземній мові, а також від вміння викладача обрати правильні методи залежно від поставлених завдань навчання.

Отже, **метою** даної роботи є дослідження особливих форми навчання, а саме імпліцитного навчання. Автор аналізує механізм застосування імпліцитного навчання з метою прискорення процесу оволодіння іноземною мовою для спеціальних цілей з її подальшим застосуванням в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В своїй роботі ми будемо спиратися на дослідження вітчизняних і зарубіжних учених-практиків, які аналізували і розробляли різні методики викладання іноземної мови. Представники західної методики викладання іноземної мови спираються на принцип «занурення», тобто оволодіння іноземною мовою через опанування предметного змісту спеціальних дисциплін, обходячи заучування граматичних правил. [1; 2; 3; 4, с. 59–70]

Вперше поняття «імпліцитне навчання» з'являється в 1965 році в наукових роботах американського психолога Артура С. Ребера, який розглядає різницю між явним і неявним навчанням [5, с. 317–327].

Ідея навчання шляхом діяльності, яку запропонував американський психолог і педагог J. Dewey на початку 20 століття, стала широко застосовуватися для навчання іноземній мові для спеціальних цілей. Передбачалося імпліцитне оволодіння іноземною мовою через експліцитне виконання учнями професійно орієнтованої екстралінгвістичної діяльності із застосуванням іноземної мови [6].

Згідно концепції Стівена Крашена, компетентність у вивченні іноземної мови можлива лише за умови, що знання набуті несвідомо, у той час як цілеспрямоване вивчення мови не може забезпечити спонтанну комунікацію [8, с. 45–77]. Питанням мовної імпліцитності також присвячені праці вітчизняних дослідників Р. Безуглої, Р. Ваврінчик, В. Долбіної, О. Назоли, Л. Невідомської та інш. Так, М. Скуратівська вважає, що на сучасному етапі навчання іноземної мови найбільш ефективними методами є комунікативний та конструктивістський методи, які максимально наближені до природнього, або «неявного» вивчення мови [9, с. 15–17]. І. Бахов зосередив увагу на дослідженні поняття «імпліцитність» як лінгвістичного процесу мислення людини [10].

Викладення основного матеріалу. Історія викладання іноземних мов має багатий досвід розробки найбільш ефективних методів навчання. Протягом XVIII–XIX сторіччя поширеним був граматико-перекладний метод, основу якого складала граматична система. Концепцію цього метода складав аналіз і переклад текстів, а також заучування правил. Граматико-перекладний метод унеможлилював розвиток комунікативної компетенції. Наприкінці XVIII сторіччя переважно використовують текстуально-перекладний метод, який полягав у вивченні оригінальних художніх текстів іноземних письменників. На прикладі тек-

стів вивчали граматику, відпрацьовували вимову та вивчали лексику. Як і попередній, цей метод не формував навички спілкування іноземною мовою. Наприкінці XIX сторіччя перекладні методи вже не задовольняли соціальні вимоги, які диктувалися розвитком капіталістичних відносин. Саме у цей час відомий лінгвіст і педагог Максиміліан Берліц започаткував новий «прямий метод» навчання іноземної мови, який повністю виключає рідну мову з процесу навчання. Лексика і граматику вивчаються в природньому розмовному контексті.

Існує консенсус стосовно того, що носії мови ніколи не припускають грубих граматичних помилок в повсякденному спілкуванні, навіть якщо не здатні сформулювати граматичні правила, якими керуються. Цей факт свідчить на користь природньої форми вивчення мови, а саме імпліцитного навчання. Імпліцитне, або неявне навчання, відбувається несвідомо, без наміру засвоїти конкретні знання. Імпліцитні знання засвоюються автоматично, без акцентування уваги на явних закономірностях в задачах, особливо це стосується граматичних правил.

Найбільш переконливим прикладом засвоєння неявних правил є процес оволодіння рідною мовою. В перші роки життя людина опановує складні правила фонетики, граматики, формування лексичного запасу та розуміння структури речень несвідомо, але дуже ефективно. В процесі становлення людини експліцитне та імпліцитне навчання рівноцінно важливі. Але вони кардинально відрізняються за своїми характеристиками. При експліцитному (явному) навчанні продуктивність пам'яті забезпечується складною обробкою інформації, що не діє при імпліцитному (неявному) навчанні. Імпліцитно набуті знання міцно закріплюються в пам'яті та рефлекторно відтворюються у разі потреби, на відміну від явних знань, які втрачаються з часом, або під впливом хвороб.

В 2002 році китайські педагоги провели експеримент із штучною граматиною з метою встановлення успішності явного і неявного навчання [11, с. 484–485]. Учасників експерименту розділили на три групи. Першій групі запропонували запам'ятати граматичну структуру, не називаючи граматичного правила. Далі учасникам представляли кілька речень для встановлення аналогії з вивченою структурою. Цей експеримент проводився з метою застосування неявного навчання. Учасники другої групи були залучені до експерименту із застосуванням явного навчання. Їм були запропоновані граматичні структури з одною

або кількома помилками, які треба було виявити та виправити. Попередньо їх попередили, що конструкції побудовані за певними правилами, згідно яких і треба було виправити помилки. Учасники третьої групи виконували послідовно вище описані завдання, маючи справу водночас з явним і неявним навчанням. На першому етапі вони запам'ятовували граматичні конструкції та отримували інформацію про наявність помилок в цих конструкціях. На другому етапі учасники виправляли помилки в конструкціях, побудованих за правилом. Виявилось, що учасники третьої групи краще за інших засвоїли правила і впоралися із завданням. За результатами експерименту можна зробити висновки, що шляхом поєднання імпліцитного та експліцитного навчання можна досягти найкращих досягнень у засвоєнні знань.

Неявне навчання особливо ефективно в процесі вивчення рідної мови. Експерти в галузі психолінгвістики визначають вирішальну роль імпліцитного навчання під час опанування рідної мови. Саме завдяки імпліцитному навчанню діти з раннього віку здатні вимовляти слова і будувати речення без систематичного вивчення граматики. Для дитини мова, яка його оточує з народження, яку він постійно чує – це система сигналів для спілкування і виживання. При цьому безперечним фактом залишається те, що діти опановують рідну мову несвідомо під час повсякденного спілкування та ігор. Таким чином, імпліцитне вивчення рідної мови доводить, що носії мови вимовляють звуки і будують речення рефлекторно, не звертаючи уваги на граматику, оскільки імпліцитні знання знаходяться в імпліцитній пам'яті та відтворюються автоматично під час мовлення [12].

Немає сумніву в тому, що імпліцитне навчання також відіграє вирішальну роль під час вивчення іноземної мови. На жаль, педагогам середньої і вищої школи простіше застосовувати старі методи навчання, іноді навіть граматики-перекладний метод. Спілкування з групою здебільшого відбувається рідною мовою, а вивчення іноземної мови обмежується чисто декларативним поданням явних знань. Граматичні поняття подаються в готовій формі та закріплюються шляхом виконання комплексу вправ. Проте, як зазначалося вище, як імпліцитне, так і експліцитне навчання мають свої переваги і мають застосовуватися комбінаторно. Так, для виявлення і виправлення граматичних помилок ефективно неявні знання, у той час як для докладнішого аналізу помилок потрібні явні знання. Але для володіння іноземною мовою в рамках професійної галузі немає потреби робити складний граматичний аналіз, натомість

для здійснення процесу комунікації необхідні саме імпліцитні знання. Насамперед це стосується вивчення іноземної мови для спеціальних цілей. Учні можуть імпліцитно засвоїти правила фонетики, граматики, побудови речень і будови слів лише за умови повного занурення в іноземну мову принаймні під час відвідування занять.

Для досягнення успіху велике значення має атмосфера процесу навчання. Досвідчений педагог має створити довірливу атмосферу на занятті, яка б сприяла максимально інтенсивному спілкуванню іноземною мовою. Визначальним фактором під час вивчення іноземної мови є емоційний стан учнів. Імпліцитні знання, як ми зазначили, засвоюються несвідомо, тому неодмінною умовою ефективного навчання має бути нагідний настрій учасників навчального процесу. Багато можливостей втрачається, якщо процес вивчення мови обмежується лише викладанням. Викладач може спілкуватися з учнями іноземною мовою і за межами навчального часу, під час подорожей, екскурсій та під час приватного спілкування. Таким чином знання знаходять доступ до імпліцитної пам'яті, що у свою чергу полегшує експліцитний процес навчання. Невимушена атмосфера – це найкращі сприятливі умови для навчання іноземної мови. Для того, щоб учні відчували себе абсолютно невимушено і вільно, дуже потужним інструментом служить атмосфера співпраці. Чим менше стресу відчуваються учні, тим краще вони працюють і скоріше досягають успіхів. Усвідомлення власних досягнень і емоційна підтримка колективу мають стати бажанішими за оцінку в журналі контролю знань.

Не менш важливим чинником підвищення мотивації є підбір навчального матеріалу. В навчальних закладах вищої освіти матеріал має відповідати напряму навчальної програми, згідно якої здійснюється підготовка. Правильно підібраний матеріал викликає жваві дискусії, гостре бажання розширювати словник спеціальної лексики, вдосконалювати знання в своїй галузі. Коли навчальний матеріал викликає інтерес, учні проявляють ініціативу і бажання вчитися. Мабуть, найбільшим мотиватором вивчення іноземної мови є необхідність. В умовах навчального процесу можна знайти можливості змодельовати «необхідність» у формі квестів, інструкцій, лабораторних завдань, експериментів, симуляторів, коли реалізація завдання вимагає спілкування іноземною мовою або здійснення перекладу. В такому випадку, учні знаходяться в стані гострого емоційного напруження, що також сприяє ефективному імпліцитному запам'ятовуванню.

На початку навчання учні захоплюються вивченням іноземної мови, але поступово інтерес знижується через одноманітність методів викладання, концентрування уваги на складних граматичних конструкціях і великою кількістю лексичного матеріалу, який не знаходить практичного застосування. Інколи викладачі ігнорують додатковий матеріал, представленим у підручниках у вигляді зображень, схем, кросвордів, пісень тощо. Насправді, саме цей матеріал представляє живу мову, візуалізує граматичні правила і застосування лексики. В житті мова не існує у вигляді чистих граматичних правил або списку слів, але в конкретній формі пісні, тексту, тлумачення карт або схем.

Традиційне вивчення граматики зосереджується на розробці та запам'ятовуванню правил, які згодом засвоюються шляхом виконання лексико-граматичних вправ. Але не зважаючи на зусилля, бажаного результату досягнути не вдається. Застосовуючи в повсякденному спілкуванні правила, які вони добре знають, учні все ж таки припускаються помилок. Перш ніж озвучити речення, вони спочатку згадують правила, за якими воно будується, а це значно уповільнює спонтанне мовлення. Учні, які свідомо вчили граматичні правила, помітно поступаються у швидкості мовлення тим, які опановували мову неявно. Матеріал для імпліцитного змісту висловлювання вилучається із власного тезаурусу.

Принцип імпліцитного вивчення граматики полягає в тому, що учні не отримують готові граматичні правила, а поступово розвивають відчуття мови шляхом інтенсивного читання, аудіювання, письма, спілкування. Відчуття мови – це всебічне інтуїтивне сприйняття та застосування мови. За цим стоїть правильне і доречне відтворення мови, яке імпліцитно формується в процесі навчання.

Вивчення граматики не повинно обмежуватися жорсткою моделлю, яка спрямована на пояснення правил, цитування прикладів та практичного виконання вправ. В процесі навчання слід зосереджуватися на індивідуальному досвіді та емоційних переживаннях учасників процесу. Більш високої ефективності слід очікувати від поєднання імпліцитного та явного навчання.

Обсяг словникового запасу, який необхідно вивчити для володіння мовою на достатньому рівні, унеможлиблює усвідомлення всіх нових слів. Неявне навчання ідеально забезпечую вирішення цієї проблеми. Частота появи одних слів в різних контекстах визначає ефективність засвоєння лексики. Якщо слова зустрічаються в різних

джерелах інформації, учню легше запам'ятати і застосувати його в подібному контексті. Коли слово представлено через дію, продуктивність пам'яті суттєво зростає. Висока ефективність імпліцитного вивчення лексики обумовлена тим, що воно відбувається несвідомо під час читання, перегляду цікавого відео контенту, під час спілкування або виконання завдань, пов'язаних з професійною діяльністю. В навчальному процесі можна змодельовати квазі-реальну ділову активність, з елементами читання, спілкування, вирішення проблем. Така діяльність представляється для учнів високо змістовною та усвідомленою, що спонукає до комунікації та визначає її особисту значимість. Увага учнів зосереджена не на мові, а на суті завдання, яке треба вирішити засобами мови, в цьому випадку спілкування наближається

до аутентичного, що створює найсприятливіші умови для вивчення іноземної мови. В результаті формування складових іномовної комунікативної компетенції стає імпліцитним.

Висновки. Отже, в умовах необхідності прискореного вивчення іноземної мови для спеціальних цілей, з якою сьогодні зіткнулися фахівці різних галузей, включаючи військову справу, імпліцитне навчання виявилось достатньо ефективним. Неявне навчання забезпечує ефективну комунікацію для здійснення екстралінгвістичної діяльності без навмисного заучування складних граматичних правил і абстрактного словникового запасу. Проте, предметом наступних досліджень є питання органічного поєднання явного і неявного навчання для підвищення результатів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Brinton D.M., Snow M.A., Wesche M.B. Content-based second language instruction. New York: Newbury House Publishers, 1989. 241 p.
2. Calvé P. L'immersion au Canada. Paris: Didier Erudition, 1991. 138 p.
3. Clark K. The design and implementation of an English immersion program . The ABC's of English immersion: A teacher guide. Washington, DC: Center for Equal Opportunity, 2000. 44 p.
4. French immersion: Process, product and perspectives / Compiled by S. Rehorick and V. Edwards. The Canadian Modern Language Review, 1994. 428 p.
5. Stoller F.L. Content-based instruction / Encyclopedia of language and education. Vol.4: Second and foreign language education / Ed. By Nelleke van Deusen-Scholl and Nancy H. Hornberger. New York, NY: Springer, 2007.
6. Reber A S, Implicit learning of artificial grammar[J]. Journal of Verbal Learning & Verbal Behavior, 1967.
7. Dewey J. Experience and education. New York: Collier, 1938. 345 p.
8. Krashen, S.D. The input hypothesis and its rivals, Implicit and Explicit Learning of Languages, Academic Press, London: Ellis, 1994.
9. Skurativska M.O. Modern Methods and Technologies of Teaching Foreign Languages in Higher School in Ukraine . Journal "Scientific Review", Vol. 4, 2015.
10. Бахов І.С. Роз'яснення у виведенні імпліцитного смислу в перекладі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2018, Вип. 4. С. 70–77.
11. He Zenghao, Qin Qigeng, The Application of Implicit Learning in Teaching, Psychological Science, 2002, Vol. 4.
12. First- and third-person approaches in implicit learning research / Vinciane Gaillard at al. *Consciousness and Cognition*, 2006. Vol. 15, Issue 4. P. 709–722. URL: <https://doi.org/10.1016/j.concog.2006.08.001> (дата звернення: 27.08.2023).